

Reflexionem amb en Frato. Una experiència de desenvolupament de competències transversals als estudis de Mestre d'Educació Infantil

Alba Ambròs, Monserrat Fons

aambros@ub.edu, mfons@ub.edu

Universitat de Barcelona

Resum. *Reflexionem amb en Frato* és un projecte d'innovació que s'ha portat a terme a la Facultat de Formació del Professorat de la Universitat de Barcelona, en l'assignatura de *Didàctica de la Llengua II* dels estudis de Mestre en l'especialitat d'Educació Infantil, durant quatre cursos lectius en horari de matí i tarda. La tasca forma part d'un projecte del grup d'innovació docent consolidat de la Universitat de Barcelona GIDC-DLL, al qual pertanyen les dues professores. La innovació té la voluntat d'iniciar la transformació de l'ensenyament i aprenentatge a la universitat en el marc de l'Espai Europeu d'Educació Superior com a context general i, més específicament, dins la matèria de *Didàctica de la Llengua II* dels estudis de Mestre en l'especialitat d'Educació Infantil. El projecte neix arran de la publicació del llibre *Frato: 40 anys amb ulls d'infant*, de Francesco Tonucci, a partir del qual es planteja una seqüència formativa competencial per als estudiants fàcilment transferible i amb valoracions molts positives.

Paraules clau: *ensenyament de Mestre d'Educació Infantil, Frato, reflexió crítica, competències transversals.*

Resumen. *Reflexionem amb en Frato* es un proyecto de innovación realizado en la Facultat de Formació del Profesorat de la Universitat de Barcelona, en la asignatura de *Didàctica de la Llengua II* de los estudios de Maestro en la especialidad de Educación Infantil, durante cuatro cursos lectivos en horario de mañana y tarde. La tarea forma parte de un proyecto del grupo de innovación docente consolidado de la Universitat de Barcelona GIDC-DLL, al que pertenecen las dos profesoras implicadas. La innovación tiene como objeto iniciar la transformación de la enseñanza y el aprendizaje en la universidad dentro del marco general del Espacio Europeo de Educación Superior, así como de forma más específica dentro de la materia de *Didàctica de la Llengua II* de los estudios de Maestro en la especialidad de Educación Infantil. El proyecto nace a raíz de la publicación del libro *Frato: 40 años con ojos de niño*, de Francisco Tonucci, a partir del cual se plantea una secuencia formativa competencial para los estudiantes, de fácil transferencia, que cuenta con valoraciones muy positivas.

Palabras clave: *enseñanza de Mestre de Educació Infantil, Frato, reflexión crítica, competencias transversales.*

Abstract. *Reflexionem amb en Frato* is an innovation project carried out at the Facultat de Formació del Professorat of the Universitat de Barcelona, in the *Didàctica de la Llengua II* subject area in the studies of Early Childhood Education. The project started four years ago and it has been carried out both in the morning and afternoon sessions. This task has been laid out by two teachers who are members of a consolidated innovation project called GIDC-DLL. The innovation focuses on the learning and teaching transformation processes attending the European Higher Education Area. More specifically, it pretends to rethink the contents of the *Didàctica de la Llengua II* subject area. The project arose after the publication of a book by Francesco Tonucci: *Frato: 40 anys amb ulls d'infant*. This was the starting point from which teachers developed an easily transferable competency-based learning sequence that received positive feedback from the students.

Key words: *training in Early Childhood Education, Frato, critical reflection, competencies across curriculum.*

Résumé. *Reflexionem amb en Frato* est un projet de recherche appliquée mené à terme à la Facultat de Formació del Professorat de la Universitat de Barcelona, dans le cadre de l'unité d'études de *Didàctica de la Llengua II* adressée aux études de Maître d'école maternelle, quatre ans durant et aussi bien en horaire du matin que de l'après-midi. *Reflexionem amb en Frato* s'inscrit dans un plus grand projet d'innovation pédagogique mené par un groupe de recherche auquel sont rattachées les deux auteures

de cette contribution (GIDC-DLL). A travers l'innovation on vise la transformation de l'enseignement/apprentissage à l'université au sein de l'Espace Européen de l'Enseignement Supérieur, comme cadre général et, plus particulièrement, dans le cadre de la matière *Didàctica de la Llengua II* du cursus des études de Formation des maîtres d'école maternelle. Le projet a été créé suite à la publication *Frato: 40 anys amb ulls d'infant* de Francesco Tonucci ouvrage à partir duquel on propose une séquence de formation axée sur les compétences, adressée à des étudiants universitaires, facilement transposable et ayant reçu des appréciations fort positives.

Mots clé: études de Maître d'école maternelle, Frato, compétences transversale, réflexion critique.

L'humor constitueix un signe inequívoc de maduresa humana, no pas entenent per maduresa una categoria purament biològica, sinó espiritual.

(*El humor en la educación*, März, 1968)

1. Context

La innovació docent *Reflexionem amb en Frato* és un projecte que s'ha portat a terme a la Facultat de Formació del Professorat de la Universitat de Barcelona, en l'assignatura de *Didàctica de la Llengua II* (DLLII, d'ara endavant), dels estudis de Mestre en l'especialitat d'Educació Infantil, durant el segon quadrimestre dels cursos 2007-2008; 2008-2009, 2009-2010 i 2010-2011, en horari de matí i tarda. L'assignatura consta de 6 crèdits del darrer pla d'estudis de la Diplomatura de Mestre i comptem que en totes aquestes edicions l'han realitzat prop de 500 estudiants. La tasca forma part d'un projecte del grup d'innovació docent consolidat de la Universitat de Barcelona (GIDC-DLL, Codi: 2009GIDC-UB/07) al qual pertanyem les dues professores que hem realitzat la innovació des del curs 2007-2008. Un dels seus objectius és elaborar un banc de dades de tasques i activitats que afavoreixin el desenvolupament de les competències transversals i específiques relacionades amb la didàctica de la llengua, i la que presentem respon a aquesta finalitat.

El projecte neix arran de la publicació del llibre *Frato: 40 anys amb ulls d'infant*, de Francesco Tonucci, el setembre del 2007 per l'editorial Graó. L'obra és un recull de vinyetes del conegut pedagog italià, que, mitjançant el pseudònim de Frato, ens convida a reflexionar, meditar i repensar l'educació des de diferents vessants. L'humor i la ironia són expressats amb paraules i dibuixos mitjançant els quals es traspua una clara "maduresa espiritual" a la qual es refereix März en la cita inicial de l'article. Els mestres –i els adults– han d'assumir la responsabilitat de crear les condicions perquè els infants exerceixin el seu dret a aprendre i a viure una infància feliç.

El contingut el trobarem tan interessant que veiérem que encaixava perfectament en un moment clau dels estudiants de Magisteri d'Educació Infantil: la tornada del seu darrer període de pràctiques a l'escola abans d'acabar la carrera. Davant d'aquesta situació, ens semblà oportú dissenyar una activitat competencial per tal de donar resposta als interrogants, neguits, reflexions, impressions, etc. que els estudiants havien carregat a la seva motxilla després de l'experiència tan vivencial del món educatiu. El quadre següent presenta el títol dels quatre blocs del pla docent de l'assignatura en el qual es fa palès que aquesta tasca es realitzi al final del Bloc 1 titulat "Valoració del Pràcticum".

Quadre 1. Pla docent de l'assignatura de *Didàctica de la Llengua II*

Didàctica de la Llengua II				
Bloc I	Bloc II	Bloc III	Bloc IV	Bloc V
Valoració del Pràcticum	Relació Oral-escrit	Què és llegir i escriure	Metodologies	Plurilingüisme

La innovació educativa té la finalitat de respondre als nous escenaris i a les noves exigències socioeducatives. La recent estrenada era de la informació i de la incertesa planteja als ciutadans, als sistemes educatius, i de forma particular als docents contemporanis, reptes que

reclamen innovació. La transformació social i educativa del nostre context succeeix cada vegada més ràpida i, cada vegada més, exigeix canvis en la docència.

Reflexionem amb en Frato vol donar resposta als canvis de la tríada didàctica dins el context sociocultural en què vivim: a l'alumnat; al professorat i a l'objecte d'aprenentatge. Pel que fa al primer agent, tots estarem d'acord en què els nostres estudiants són més visuals, nadius del món de les pantalles (Monereo, 2005). El professorat cada vegada està més preocupat per com s'origina i es porta a terme l'aprenentatge de l'alumnat. Com planteja Imbernón (2009:5):

La qüestió és si la implicació de l'alumnat en el procés d'ensenyament-aprenentatge fa que l'aprenentatge es consolidi més i augmenti la seva significació, és a dir, la rellevància i la utilitat d'allò que s'aprèn.

Els canvis continuats en el món universitari comporten replantejar-se quin és l'objecte d'aprenentatge. Recentment comptem amb noves mirades centrades en l'enfocament competencial i amb la presència de competències transversals a tots els ensenyaments.

2. Objectius i competències

La innovació que presentem té la voluntat d'iniciar la transformació de l'ensenyament i aprenentatge a la universitat en el marc de l'Espai Europeu d'Educació Superior com a context general i, més específicament, dins la matèria de *Didàctica de la Llengua II* dels estudis de Mestre en l'especialitat d'Educació Infantil. Atenent a aquesta voluntat, la tasca respon a dos objectius clars.

- Activar el pensament crític davant d'imatges educatives punyents d'un pedagog, mitjançant la reflexió fonamentada visual i escrita de les imatges, a fi i efecte de canalitzar les experiències viscudes durant el *Pràcticum* de l'Educació Infantil.
- Expressar la pròpia opinió, mitjançant una creació artística, per tal de fer conèixer diferents maneres de trencar tòpics i prejudicis respecte al món escolar i, en especial, de la *Didàctica de la Llengua i la Literatura*.

Les competències transversals que es desenvolupen en el projecte estan clarament relacionades amb les del nou Grau d'Educació Infantil¹ sobre el qual hem estat treballant. Pel que fa a les competències transversals veiem que la tasca d'innovació afavoreix clarament les següents capacitats: 1) la comunicativa; 2) la creativa i emprenedora, i 3) la d'aprenentatge i responsabilitat.

3. Metodologia i recursos

La tasca competencial (vegeu Annex 1) consisteix en què els estudiants, individualment, escullin una de les vint-i-vuit vinyetes seleccionades del llibre en una primera exposició que es prepara a l'aula (vegeu imatges 1 i 2 del Quadre 2). Una vegada han escollit la vinyeta que els ha cridat més l'atenció han de realitzar el treball autònom següent.

¹ Vegeu el desplegament del Grau de Mestre d'Educació Infantil a l'adreça següent: <http://www.ub.edu/fprofessorat/grau/gener2009/Alegaciones_y_memoria_Maestro_Educacion_Infantil_UB.pdf> [25/05/2011]. A l'apartat 3.1 del document s'especifiquen les competències generals i les específiques del Grau d'Educació Infantil.

En primer lloc, pensar un títol que sintetitzi el significat de la imatge. A continuació, respondre al contingut de la vinyeta amb una nova creació artística personal, amb un títol diferent i acompanyada d'una explicació escrita del significat. Evidentment, es poden establir les relacions amb la matèria en qüestió o amb d'altres. És durant l'elaboració de la creació artística i de la seva justificació que s'activa el pensament crític i reflexiu de l'alumnat per tal de justificar la seva resposta des d'un punt de vista argumentat i fonamentat (vegeu imatge 3).

Quadre 2. Resum visual del procés

 <p>1) Lectura de les vinyetes seleccionades del llibre <i>Frato: 40 anys amb ulls d'infant</i>.</p>	 <p>2) Elecció d'una vinyeta per fer la tasca.</p>
<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div data-bbox="268 1021 831 1442" style="width: 45%;"> <p>No tallem les ales que els porten al més enllà</p> <p>Hem de ser molt cauts amb la manera de dir les coses. És importantíssim saber interpretar les intencions dels infants i entendre que per educar no s'ha de menysprear ni desqualificar, ans el contrari.</p> <p>El poder que tenen les sentències dels mestres sobre els nens/es poden desencadenar conseqüències molt negatives en l'autoestima i, consegüentment, tallar les ales que els porten a desenvolupar tota la seva creativitat i imaginació. Per tant, hem de valorar les aportacions dels infants i, si s'escau, fer-los reflexionar si aquestes no han estat del tot adequades. Només així aconseguirem que els nens/es mostrin tot el seu potencial sense pors ni menyspreus.</p> </div> <div data-bbox="963 1032 1273 1442" style="width: 45%;"> </div> </div> <p>3) Exemples del treball autònom de la tasca.</p>	
	<p>4) Exposició dels treballs realitzats dins i fora de l'aula.</p>

Al cap d'uns dies arriba la trobada col·lectiva a l'aula per tal de compartir, gaudir i comentar les creacions de la resta de companys i companyes. S'organitza en diferents moments per tal que tothom pugui implicar-s'hi al màxim. Es comença muntant una exposició dels treballs, normalment dins i fora de l'aula per tal que facilitar la mobilitat de l'alumnat (vegeu imatge 4).

Tothom aprèn de tothom llegint i gaudint de les reflexions d'altri. En aquest cas es dona la consigna que cerquin algun treball que els cridi molt l'atenció en relació amb el que han produït a nivell individual per comentar-ho després. Finalitzada la visita a l'exposició es procedeix a fer una posada en comú. Sempre que ens és possible, les dues professores fem coincidir el dia i l'hora de la presentació dels treballs per tal que cada grup-classe pugui enriquir-se també amb el que han fet els altres.

4. L'avaluació

L'avaluació de la tasca es triangula a partir de les aportacions següents amb l'objectiu d'implicar l'alumnat al màxim. Una autoavaluació a partir d'un qüestionari facilitat per les professores (vegeu Annex 2), una coavaluació entre treballs de l'alumnat i la valoració de la professora.

Un cop finalitzada l'exposició es convida els estudiants a penjar a l'aula del campus virtual la seva creació per tal que tot l'alumnat de l'assignatura que comparteix el mateix Moodle pugui accedir-hi. El curs 2007-2008 filmàrem la presentació dels treballs d'un grup durant l'exposició a l'aula i després vam coordinar la publicació digital del que vam anomenar "Expo Frato 2008"². Aquesta publicació ens serveix ara per presentar la tasca als estudiants d'altres cursos i motivar-los a la seva realització. A més, permet fer una anàlisi de la competència oral dels futurs mestres.

Una de les preguntes del qüestionari d'autoavaluació interroga pel grau de comprensió de la tasca i diu així: "Et va costar entendre el que havies de fer? Has consultat o comentat amb algú què o com s'havia de fer? Amb qui?". De forma reiterada, veiem que la majoria de les respostes són aquestes:

- Ho vaig preguntar a un (diferents / els meus) company.
- Ho vaig preguntar a la professora.
- Ho vaig preguntar a casa.

Com es pot veure, aquestes tres respostes plantegen una dificultat a l'hora d'imaginar-se la tasca, atès que no estan gens acostumats a aquest tipus d'activitats. Confiem que aquest fet vagi minvant en els cursos posteriors.

La posada en comú de tot el procés realitzat compta també amb molt bona valoració per part de l'alumnat. A tall d'exemple, citem aquesta opinió del Xavier.

Crec que treballar d'aquesta manera fa que els alumnes s'impliquin més en la feina i que el resultat final sigui molt més constructiu i atractiu. Tanmateix, el visionat general i les posteriors reflexions conjuntes originen que els aprenentatges siguin molt més significatius i que les classes siguin més dinàmiques i divertides.

Justament aquesta opinió corrobora la qüestió que plantejàvem al principi sustentada per Imbernón sobre la importància de la implicació de l'alumnat en el procés d'ensenyament-aprenentatge per consolidar-ne l'aprenentatge de manera significativa.

² Publicació digital d'Expo Frato 2008, <<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/5635>> [25/05/2011], en què es pot veure els estudiants d'aquest curs realitzant una exposició oral sobre un tema educatiu escollit a partir de les vinyetes del llibre de F. Tonucci.

5. Transferibilitat i consideracions finals

Un aspecte que ens crida molt l'atenció i ens congratula és que a les valoracions del final de l'assignatura, *Reflexionem amb en Frato* és una de les activitats que, curs rere curs, surt més ben valorada per part de l'alumnat. Els estudiants comenten que els ha servit per endinsar-se més críticament en el món de l'educació d'una manera diferent al que és habitual. Val a dir que la metodologia emprada trenca amb la rutina més tradicional d'aula i aporta un treball reflexiu més vivencial que facilita la seva transferibilitat a qualsevol context en què es vulgui fomentar la reflexió i l'anàlisi crítica, ja sigui a partir d'imatges, ja sigui a partir d'altres textos.

Referències bibliogràfiques

- AMBRÒS, A. (coord.) (2008). *Expo Frato 2008*. Presentació del vídeo en el Dipòsit Digital de la Universitat de Barcelona.
<<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/5635>> [25/05/2011].
- GIBBS, G.; SIMPSON, C. (2009). *Condicions per a una avaluació continuada que afavoreixi l'aprenentatge*. ICE. Universitat de Barcelona.
<<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/7481>> [25/05/2011].
- MONEREO, C. (coord.) (2005). *Internet y competencias básicas*. Barcelona: Graó.
- MÄRZ, F. (1968). *El humor en la educación*. Salamanca: Ediciones Sígueme.
- IMBERNÓN, F. (2009). *Millorar l'ensenyament i l'aprenentatge a la universitat*. Barcelona: ICE. Universitat de Barcelona. <<http://hdl.handle.net/2445/8322>> [25/05/2011].
- IMBERNÓN, F. (2007). *10 Ideas clave: La formación permanente del profesorado: Nuevas ideas para formar en la innovación y el cambio*. Barcelona: Graó.
- TONUCCI, F. (2008). *Frato: 40 anys amb ulls d'infant*. Barcelona: Graó.
- UNIVERSITAT DE BARCELONA. *Desplegament del Grau de mestre d'educació infantil*.
<http://www.ub.edu/fprofessorat/grau/gener2009/Alegaciones_y_memoria_Maestro_Educacion_Infantil_UB.pdf> [25/05/2011].

Annex 1

REFLEXIONEM AMB EN FRATO

➤ PLANTEJAMENT:

L'activitat consisteix a pensar un títol o una frase que sintetitzi el significat de la imatge d'en Frato que, prèviament, heu escollit a l'aula com a reflexió educativa del que heu viscut al *Pràcticum*. Després, cal que cerqueu o dissenyeu una altra imatge per donar la vostra opinió sobre la imatge escollida. També cal que hi afegiu un títol que en sintetitzi el contingut i redacteu 5 línies que expliquin la vostra intencionalitat (podeu relacionar-ho amb el contingut de la matèria, si ho creieu oportú). Finalment, dijous 10 de març farem una exposició de tots els treballs a l'aula.

➤ OBJECTIUS:

a) Activar el pensament crític davant d'imatges educatives punyents, mitjançant la reflexió sobre el que expressen les vinyetes d'en Frato per tal de canalitzar les experiències viscudes durant el *Pràcticum*.

b) Expressar la pròpia opinió mitjançant una altra creació artística per tal de fer conèixer diferents maneres de trencar tòpics i prejudicis respecte el món escolar i en especial la DLL.

➤ **EXTENSIÓ:**

Dos fulls DIN-A4 amb la imatge donada, la vostra imatge, el títol d'ambdues i un comentari de 5 línies que descrigui la vostra intencionalitat. Podeu crear la resposta visual emprant qualsevol llenguatge artístic i suport.

➤ **CRITERIS DE QUALIFICACIÓ:**

Caldrà pactar-los conjuntament en un fòrum obert al Moodle mentre aneu realitzant la creació artística.

➤ **PER A MÉS INFORMACIÓ VEGEU:**

<<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/5635>>

<http://www.educared.org.ar/guiadeletras/archivos/tonucci_francesco/index.htm>

<<http://www.grao.com/libros/ficha.asp?ID=634>>

Annex 2

Qüestionari d'autoavaluació de la tasca *Reflexionem amb en Frato*

1.- Et va costar entendre el que havies de fer? Ho has consultat o comentat amb algú? En cas afirmatiu digues amb qui.

2.- Què t'ha resultat més fàcil? Per què?

- . Pensar els títols?
- . Cercar o dissenyar una altra imatge?
- . La redacció de la justificació?

3.- Dels treballs que acabes de veure exposats cita'n 2 (nom de l'alumne i títols) que t'hagin impactat i explica el perquè.

4.- Tenint en compte els criteris de qualificació d'aquesta activitat pactats prèviament a l'aula, digues si els has fet molt, força, poc i gens i després posa't una nota numèrica entre l'1 i el 10.

- Capacitat crítica i argumentativa per sintetitzar el contingut de la imatge.
- Originalitat en la imatge escollida per respondre el missatge inicial.
- Justificació del procés creatiu.

5.- Observacions i altres comentaris que vulguis aportar.